

ВІДКРИТІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Мєлков Ю. О.

*Інститут вищої освіти Національної академії
педагогічних наук України*

Серед тих глобалізаційних змін, які визначають на сьогодні контекст розвитку науки та освіти, важливе місце посідають такі тенденції, як цифровізація, широке застосування інформаційних технологій та засобів дистанційного навчання, що особливо актуалізувалися останніми роками за доби пандемії та воєнного стану, а також і більш визначений тренд становлення та впровадження ідей «відкритої науки» у практики наукових та навчальних закладів усього світу. Розпочавши своє становлення як вимога щодо відкритого характеру висхідних даних наукових досліджень і щодо поширення вільного доступу до результатів таких досліджень, «відкрита наука» розвинулась сьогодні до практично глобального тренду розвитку сучасної світової науки загалом, включаючи й зокрема демократизацію наукової діяльності, реінституціалізацію науки в суспільстві, становлення громадської, публічної науки (*Луговий та ін., 2021*).

На мій погляд, така постановка питання про значення та сутність феномена «відкритої науки» цілком відповідає й тим означеним змінам, які відносяться до сфери інформаційних та онлайн-технологій. По-перше, багато в чому саме завдяки їх розвитку й постало питання про забезпечення відкритого доступу широкого загалу користувачів до результатів наукових досліджень, що перетворилися сьогодні на масову та глобальну справу. По-друге, стрімкий розвиток ІТ-сфери ще починаючи з середини ХХ століття призвів до нагальності постановки питання про певний дисбаланс у поступі людської цивілізації в цілому, оскільки акцент на розповсюдженні технологій, зокрема технологій комп'ютерних, заважає зверненню уваги до розвитку людських якостей, зокрема й тих навиків і компетенцій, що пов'язані з використанням відповідних технологій, із засвоєнням, осмисленням, опрацюванням інформації, отриманої завдяки цим технологіям. По-третє, актуалізація онлайн-технологій при проведенні наукових досліджень та при здійсненні освітнього процесу, особливо у сфері вищої освіти, у свою чергу сприяла та продовжує сприяти саме демократизації такої діяльності та подальшому її розвиткові у напрямі саме відкритості.

Перш за все, відкритість виступає ключовою характеристикою спільнот, які формуються в онлайн-просторі завдяки самоорганізації їх членів. Такі спільноти отримали назву «віртуальних спільнот»: даний термін був запропонований у 1993 р. Говардом Рейнгольдом, який визначав подібні утворення як «соціальні агрегації, що виникають із мережі, коли достатньо людей ведуть ці публічні дискусії достатньо довго, з достатнім людським почуттям, аби утворити мережі особистих стосунків у кіберпросторі» (*Rheingold, 2000*). Можна стверджувати, що основною відмінною рисою таких онлайн-спільнот, за якою вони відрізняються від спільнот традиційних, є саме їхня демократична відкритість. Завдяки онлайн-технологіям долаються будь-які межі та відстані, й люди отримують можливості проліферації власних ідентичностей, розвитку різноманітних навиків і задоволення різнобічних інтересів. Ніхто не може бути змушений ставати частиною віртуальної спільноти – і ніхто не може бути змушений продовжувати залишатися її членом проти власної волі; подібні колективи характеризуються як високим рівнем самоврядування й самоорганізації, так і переважно тимчасовим характером.

Свого часу Говард Рейнгольд висловлював певні побоювання щодо можливості поширення в Інтернеті цензури та комерційної й навіть політичної пропаганди, яка заважатиме зусиллям віртуальних спільнот у конституюванні демократії. Деякі з цих побоювань, як-от можлива монополізація онлайн-сфери комерційними послугами, на щастя, не здійснилися, й нові технології практично не дозволяють встановлювати у Всесвітній мережі будь-яку цензуру. Проте, технологічні можливості залишаються все ж таки можливостями – тобто, засобами, що здатні слугувати реалізації цілей людини, від якої врешті-решт і залежить остаточний результат використання наявних технологій. Інакше кажучи, ключовою виявляється роль людських цінностей, роль тієї засадничої культури, що становить собою підґрунтя діяльності людей у сучасних спільнотах.

У цьому контексті можна стверджувати, що відкритість науки як характерна риса відповідної новітньої концепції розвитку дослідницької діяльності в напрямі вільного доступу до всіх етапів дослідження та громадської залученості до цієї діяльності виступає як закономірна експлікація класичних принципів універсалізму та спільної власності на результати наукових досліджень, сформульованих ще у 1940-х роках засновником соціології науки Робертом Мертоном (*Mielkov, 2022*). Цим принципом, зокрема й настановам універсалізму та безкорисливості, відповідають і ті бачення аксіологічних підвалин майбутнього розвитку медійної сфери

та віртуальних спільнот, що їх можна сформулювати за результатами досліджень Крістіана Фукса та Клауса Унтербергера: неприбутковість, децентралізація, багатоманітність, демократичність та «цифрова комунальність», захист приватності та відсутність цензури, синергічне співробітництво, вільність доступу та відкритість контенту, інклюзивність і деліберативність (Fuchs, 2021). Підкреслимо, що подібні тенденції становлять собою не даність сьогодення, а шанс для майбутнього і можливі перспективи розвитку суспільства – здатні бути реалізовані в тому випадку, якщо людина зможе, завдяки постійній освіті та вихованню в собі цифрових компетенцій, сприяти реалізації саме цінностей відкритості та толерантності у будь-якій сфері власної діяльності.

Список використаних джерел

- Fuchs, Ch. (2021). The Public Service Media and Public Service Internet Utopias Survey Report. In Fuchs, Ch. and Unterberger, K. (Eds.), *The Public Service Media and Public Service Internet Manifesto* (pp. 19-68). London: University of Westminster Press.
- Mielkov, Yu. (2022). The Duality of Ethics and the Value Dimensions of the Contemporary Open Science. *Матеріали Міжнародного круглого столу «Казимир Твардовський і сучасна етика» 11 лютого 2022 року* (с. 5-10). Львів: [б. в.].
- Rheingold, H. (2000). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier* (2nd ed.). Cambridge, Mass.; London: MIT Press.
- Луговий, В., Драч, І., Петроє, О., Зінченко, В., Мелков, Ю., Жилиєв, І. ... Камшин, В. (2021). *Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України в контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали)*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України.

ДОСЛІДНИЦЬКІ ВМІННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ НАУКОВИХ ЛЦЕЇВ

Тадєв П. О., Тадєва М. І.

Інститут обдарованої дитини НАПН України

Основними нормативними документами, що регламентують реформування шкільної освіти в Україні, законодавчо закріплено нові підходи до організації освіти у старшій школі, які базуються на профільному навчанні. Пріоритетами для формування профільного